

Урош Н. Станковић, асистент
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
U.Stankovic@pf.uns.ac.rs

СРПСКИ ПРЕВОД ФРАНЦУСКОГ ЗАКОНИКА О ГРАЂАНСКОМ ПОСТУПКУ (1806) ИЗ 1837.¹

Други део: правна терминологија превода

Сажетак: У раду се говори о правним терминима које је у свом преводу француског Законика о грађанском поступку (*Code de procédure civile*, 1806) употребио његов преводилац на српски Лазар Зубан. Аутор је покушао да утврди да ли су правни термини који се јављају у српском преводу у тренутку његове израде већ постојали. Ако јесу, навео је изворе који доказују да је иако, што би значило да је Зубан иакав термин преузео из већ постојеће лексичког фонда. Уколико неког од термина нема у изворима старијим од Зубановог превода, писац овог дела покушао је да утврди да ли су они Зубанова кованица. Ако би с великом дозом вероватноће утврдио да је неки термин сковао сам преводилац, аутор је језичком анализом утврђивао да ли садржина преводичевог појма одговара суштини правног институција који је понео његово име.

Кључне речи: Лазар Зубан, правна терминологија, израда првих закона у Србији, кодификација грађанског поступка, Законик о грађанском поступку (*Code de procédure civile*).

1. УВОД

Када је Лазар Зубан радио на преводу француског Законика о грађанском поступку (*Code de procédure civile*, 1806) српска правна терминологија била је врло неразвијена. Дела из области права било је врло мало. У књижевним делима насталим пре Зубановог превода може се ту и тамо

¹ Чланак је настао као резултата рада на научноистраживачком пројекту „Теоријски и практични проблеми стварања и примене права – Србија и ЕУ”, који се финансира из средстава Правног факултета у Новом Саду.

пронаћи и понеки правни термин. Листајући оно мало штампе на српском језику која је у то време постојала, такође ћемо се сусрести и са неким правним терминима. Због неизграђености правне терминологије за један те исти појам користило се више назива. У говорном језику постојале су само речи за правне појмове који су се у животу народа често појављивали; имена за правне институте који су се појавили тек на вишем степену развоја друштва и права још увек није било. Дакле, полазна основа за преводиочев рад била је веома лоша. Пред Зубаном је стајао врло тежак посао: превод текста који потиче из развијеног правног система, са развијеном правном терминологијом, на језик чији је лексички фонд био много сиромашнији у називима за правне појмове. Преводилац је успео да изађе на крај с тим послом.

У Законнику и његовом српском преводу налазили су се општи правни појмови, термини грађанског материјалног права, појмови који припадају терминологији грађанског процесног права и називи за институте кривичног права (како материјалног, тако и процесног). Кривичноправном терминологијом се овом приликом нећемо бавити, јер не спада у материју коју Законик регулише. Стога ће наше даље излагање бити подељено у три целине – једна ће бити посвећена општим правним појмовима, друга терминима грађанског материјалног права и трећа процесној терминологији.

2. ОПШТИ ПРАВНИ ПОЈМОВИ

И у немачком и у српском преводу Законика често наилазимо на опште правне појмове. Најопштији такав појам био је придев „правни”, који се среће у наслову првог дела немачког превода Законика (*Rechtliches Verfahren vor Gericht*², у буквалном преводу *Правни њосџуџак њред судом*), као и у конструкцијама *Rechtliche Entscheidung*³ (буквално: „правна одлука”, чл. 116 Законика), *Rechtskraft, rechtskräftig* (правна снага, односно пра-

² За немачки текст на основу којег ћемо вршити поређења са Зубановим преводом узели смо немачки превод Законика који је саставио чувени немачки правник Кристијан Данијел Ерхард (Christian Daniel Erhard, 1759–1813), из разлога наведених у првом делу овог рада. Вид. Урош Станковић, „Српски превод француског Законика о грађанском поступку (1806) из 1837. (Први део: настанак и однос према изворнику)”, *Зборник радова њравног факултета у Новом Саду* (ЗРПФНС) XLVIII/4 (2014), 395. Тамо где будемо користили неки од осталих немачких превода Законика, то ће бити изричито наглашено.

³ Реч *Rechtsurteil* синоним је за *Urteil* (пресуда). Вид. <http://woerterbuchnetz.de/DWB/?lemid=GR02316d>, 28. XII 2015. Овде морамо да напоменемо да се ради о савременом одређењу тог појма; нисмо успели да пронађемо објашњење појма *Rechtsurteil* које претходи времену Зубановог рада на преводу.

воснажан, нпр. чл. 469, 474, 478 Законика) и *Rechtsmittel*⁴, правно средство, тј. правни лек, нпр. чл. 490–494, 500, 809 Законика).⁵

На свим местима где се ти термини помињу Зубан их преводи као „закони“ (законски, примедба У. С.) поступак“, „закона пресуда“⁷, „закона сила“⁸ и „законо средство“⁹. Преводац је, дакле, реч „закон“ користио да означи право. Реч „закон“ појављивала се у српским правним изворима у значењу „право“ још од средњег века. На такво значење именице „закон“ махом се наилази у византијским правним компилацијама које су биле преведене у Србији. Пракса да се „право“ преводи као „закон“ преузета је из Византије. Тамошњи правници преводили су латински израз *ius* (право) на грчки као *νομος* (закон), јер им је термин „право“ у значењу скупа деперсонализованих прописа био стран.¹⁰

⁴ Немачки израз *Rechtsmittel* био је двозначан: означавао је како било које законом предвиђено средство за заштиту права, тако и правни лек. Johann Christoph Adelung (Аделунг), *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart* III, Wien 1811, 1009.

⁵ Christian Daniel Erhard (Ерхард), *Civilgerichtsordnung des Französischen Reichs*, Leipzig 1813, p. 42, 148, 150, 151, 155–157, 246.

⁶ У тексту је извршена транслитерација ћириличних слова преддуковског периода која се данас више не употребљавају. У речима у којима се једно до другог налазе два иста слова (као нпр. „законна“), једно од њих смо у писању изоставили. На исти начин поступили смо и са неким знаком (ъ). Слово „й“ писали смо као „ј“, „я“ као „ја“, „ы“ као „и“, „ї“ као „и“, „ю“ као „ју“, „щ“ као „шћ“, а „дж“ као „ц“.

⁷ Израз „закона пресуда“ можемо да пронађемо у члану 43 Устава из 1838 (тзв. Турски устав), где се помиње на које ће казне моћи да буду осуђени чиновници и свештеници. Из контекста у којем се „закона пресуда“ помиње („Кад чиновници имајући чин војениј или грађанскиј или свјашћеници у торжественем доказанију њине кривице у следствију законе пресуде, буду осуђени, да се казне...“) не може се разлучити да ли означава пресуду засновану на закону или је синоним за пресуду. *Сборникъ законѣ и уредбѣ, и уредбены' указѣ, изданы' у Княжесѣву Србскомъ (Зборник закона) I* (1840), 10.

⁸ Најранији помен израза „закона сила“ нашли смо у пештанском *Србском народном листу*, бр. 33 од 14. VIII 1841. Помиње га познати адвокат Константин Богдановић (1811–1854) у својој критици на српски превод угарског *Меничној закона (Законски чланак XV)* који је 1840. објавио његов колега по струци Евгеније Ђурковић (1789–1874). *Србски народни лист*, бр. 33, 14. VIII 1841, 263. Међутим, на именицу „сила“, без придева, у значењу „правна снага“ набасали смо у *Новинама србским* од 6. IV 1839. Препричавајући садржину последњег члана уговора између Холандије и Белгије о слободној употреби канала који се простиру кроз обе земље, аутор текста каже да ће одређене пресуде, јавни акти и уговори „...остати у својој сили и важности.“ Вид. *Новине србске*, бр. 14, 6. IV 1839, 111.

⁹ Конструкцију „законо средство“ пронашли смо у чланку посвећеном раду угарског сабора у Пожуну објављеном у броју пештанских *Србских народних новина* за 10. II 1844. Из контекста се види да је употребљена у првом значењу наведеном у напмени 2. Вид. *Србске народне новине*, бр. 12, 10. II 1844, 46.

¹⁰ Архив српске академије наука и уметности у Београду (даље: АСАНУБ), 7966/16, Грађанскиј поступац по фран. Наполеоновом законнику. Преводъ слободанъ Л. Зубана, сѣ

Реч „закон” у Зубановом преводу се појављује и у значењу правног правила уопште, као и правног акта који законодавни органи издају у поступку предвиђеном за његово доношење. Прво од двају наведених значења налазимо у конструкцији „противузаконога¹¹ поступка”, која је превод немачког израза *gesetzwidrigen Verfahrens* (противзаконитог поступка, чл. 49 Законика). Друго значење јавља се у преводу члана 841, где се каже да ће страна у поступку која буде желела да добије копију неке исправе поднети молбу окружном суду, држећи се при томе „закона и уредба¹²”, који су предписани (прописани) за увод^{13, 14}.

У немачком преводу Законика на више места сусрећемо се са појмом *Gesetzbuch* (законик). Реч „законик” била је у српском језику у употреби од средњег века, па стога не чуди што ју је и Зубан у свом преводу користио. Немачки термин *Civilgesetzbuch* (грађански законик, нпр. чл. 775, 859, 895, 945, 986 Законика) преводилац је превео као грађански законик, а *Criminalgesetzbuch* (кривични законик, нпр. чл. 555, 600, 785 Законика) врло необичним изразом „казнави законик”.¹⁵ Придев „казнави”, иначе, нисмо успели да пронађемо у штампаним делима којима смо се служили приликом израде овог чланка.

немачког превода. (даље: Превод), табаци 1, 5, 33–36, 61; Срђан Шаркић, *Закон у лајлаљским и ћирилским њравним сјоменицима (од XII до XVIII века)*, Нови Сад 2015, 156–157.

¹¹ Придев „противузакони” можемо видети у 11. броју *Новина србских* за 1840. У једном од низу чланака посвећених доласку Михаила Обреновића (1839–1842, 1860–1868) из Цариграда у Београд, након што га је султан Абдулмецид (1839–1861) ферманом потврдио за кнеза, наводи се да нови владалац Србије даје помиловање осуђенима за учешће у побуни од маја 1839 (тзв. Јованова буна) и другима који су због „...разни противузакони покушенија судејском испиту подвргнути били”. *Новине србске*, бр. 11, 16. III 1840, 83.

¹² У немачком преводу за ту реч стоји *Verordnungen*. У српским текстовима насталим пре Зубановог превода нисмо пронашли објашњење значења именице „уредба”. Међутим, треба напоменути да под одредницом „Uredba” у илирско (хрватско)-италијанско-немачком речнику који потиче из пера хрватског лексикографа Јосипа Волтића (1750–1825) понуђени превод на немачки гласи *Verordnung*. Вид. Jose Voltigi, *Riscsoslovník (Vocabolario – Wörterbuch) illiriskoga, italianskoga i nimacskoga s' jednom pridpostavljenom grammatikom ili pismenstvom*, Beccs 1803, 536.

¹³ Именица „увод” је превод немачког термина *Einregistrirung*, који је означавао увођење јавних аката и промене у својинским односима на непокретностима у регистар. Вид. August Roos (Рос), *Die Gesetzgebung über das Enregistrement in der bayesrischen Pfalz mit den principiellen Entscheidungen der Gerichte und der Finanz-Verwaltung.*, Pirmasens 1848, 4; *Gesetze und Verordnungen des Kantons Schwyz erlassen in den Jahren 1856 bis und mit 1862*. IV, Schwyz 1863, 261; Adolph Wagner (Вагнер), *Lehr- und Handbuch der politischen Oekonomie.*, Leipzig 1889, 530.

¹⁴ C. D. Erhard, 20, 263; Превод, т. 4, 64.

¹⁵ C. D. Erhard, 174, 186, 235, 238, 267, 285, 304, 319; Превод, т. 40, 44, 59, 76.

3. ТЕРМИНИ ГРАЂАНСКОГ МАТЕРИЈАЛНОГ ПРАВА

У Законику и Зубановом преводу сусрећу се појмови из свих грана права које према пандектној систематици чине део грађанског материјалног права. У тексту који следи термине који припадају овој материји изложићемо следећим редоследом: најпре ћемо говорити о општим терминима грађанског материјалног права, а потом онима својственим стварном, облигационом, породичном и на крају о терминима који се користе претежно у наследном праву.

Пребивалиште (*Wohnsitz*, нпр. чл. 59, 261, 329, 548) Зубан у свом тексту помиње као „место обитавања”. Тај израз је у време Зубановог рада на преводу у српском језику већ био у употреби: проналазимо га у првом делу књиге *Макробиотика или наука о продуженију животиа човеческој*, објављене 1826.¹⁶ Појам сродан пребивалишту – боравиште (у немачком преводу Законика *Aufenthaltsort*, чл. 59, 780) у Зубановом преводу на више места носи назив „место задржавања”, што је дослован превод горе поменуте немачке сложенице. У изворима нисмо наишли ни на један помен појма „место задржавања” пре Зубановог превода. Временски најближи помен те конструкције среће се у листу *Голубици* за 1839, у причи под насловом *Добри људи налазисе јошћ млоѿо*, која је иначе Зубанов превод нама неког непознатог текста. Први текст у којем смо запазили исти израз за боравиште, а да није дело Зубанових руку, јесте *Законик грађански за Књажесѿво србско* (СГЗ, 1844). У члану 96 тог правног акта наводи се да ће супружник чији је брачни друг побегао из Србије без знања и дозволе власти моћи да поднесе надлежној духовној власти молбу за развод брака, којој ће бити удовољено ако се одбегли брачни друг не јави или не појави пред судом, чак и уколико се зна „место његовога задржавања”.¹⁷

Немачки придев *minderjährige* (чл. 481 Законика) преведен је са „малолетни”. Именицу *Minderjährige* (нпр. чл. 49, 398, 911, 984 Законика) Зубан је преводио, као што се то и данас чини, са „малолетник”, али у српском преводу члана 69 за тај термин појављује се израз „малолетничко лице” (узгред буди речено, у немачким преводима у том члану нема речи „малолетник”). У СГЗ јављају се речи „малолетан” (чл. 156, 169) и „малолетник” (чл. 160–162, 170, 171), али у српским изворима тог доба нисмо успели да пронађемо „малолетничко лице”.¹⁸

¹⁶ Реч је о српском преводу дела *Макробиотик, oder die Kunst, das menschliche Leben zu verlängern*, која је објављена 1796. и чији је аутор немачки лекар, отац макробиотике Кристоф Вилхелм Хуфеланд (Christoph Wilhelm Hufeland, 1762–1836).

¹⁷ С. D. Erhard, 23, 89, 106, 173, 236; Превод, т. 4, 18, 23, 39, 59; Лазар Зубан, „Добры людйй налазисе јошћ млого”, *Голубица съ цвейомь књижесѿва србскоѿ*. I (1839), 67; *Законикъ грађанскйй за Књажесѿво србско*. (даље: СГЗ), Београд 1844, 18.

¹⁸ С. D. Erhard, 19–20, 128, 153, 290, 313; Превод, т. 3, 5, 29, 34, 68, 75; СГЗ, 29–32.

Лице које је навршило узрст којим се стиче потпуна пословна способност код Зубана је „пунолетно”, тј. „пунолетник” (у немачком тексту *volljährig/Volljährige*, нпр. чл. 483, 585, 747, 985 Законика). Ако је судити према изворима које смо прегледали тражећи изразе који се спомињу у Зубановом преводу, придев „пунолетан” старији је од именице „пунолетник”. Поменути придев среће се у делу *Сабор исџине и науке*, објављеном 1832, које је написао познати лекар кнеза Милоша Обреновића Јован Стејић (1804–1853). Реч „пунолетник” запазили смо у члану 38 СГЗ, у којем стоји: „пунолетници држи се да су зрели, и они могу сами собом права своја држати, с њима руковати и располагаати”.¹⁹

Један од најпомињанијих појмова грађанског права – накнада штете, у Зубановом преводу сусреће се како под тим називом (чл. 128, 293, 494, 608 Превода), тако и под именом „накнађење штете” (чл. 137, 603, 609, 690 Превода). Оба израза успешан су превод немачке сложенице *Schadenersatz*. Израз „накнада штете” свакако није Зубаново дело. Срећемо га у члану 134 првог српског устава (тзв. Сретењски устав, 1835), у којем пише да ће чиновнику на којег је пала сумња да је извршио неко кривично дело одбијати половина плате док траје истрага против њега, ради евентуалне „накнаде штете” коју је својом кривицом причинио другом лицу.²⁰

Израз „накнађење штете” је, судећи по ономе што су нам открили прегледани извори, био коришћен на хрватском језичком простору. На такав закључак наводи нас чињеница да смо наведени термин уочили у немачко-хрватском речнику Ивана Мажуранића (1814–1890) и Јакова Ужаревића (1808–1881), хрватском преводу аустријског *Ојшџеј трађанској законика* (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*, 1811, даље: ОАГЗ) и *Listu zakonah i dilopisah Vlade za Krunovinu Dalmaciju*²¹ за 1850, а да га при томе у српским текстовима уопште нема.²²

Немачки појам *bewegliches Gut* (чл. 2, 551 Законика)²³ Зубан преводи као „покретно добро”, а *unbewegliches Gut* (нпр. чл. 551, 674, 746, 988 За-

¹⁹ С. D. Erhard, 153, 181, 227, 318; Превод, т. 35, 42, 55,75; Јован Стејић, *Сабор исџине и науке*, Београд 1832, 56; СГЗ, 6.

²⁰ С. D. Erhard, 45, 98, 156, 187, 188, 212; Превод, т. 6, 7, 21, 35, 44, 51; *Усџавъ Княжесџива Срџбе.*, Крагуџвац 1835, 12.

²¹ Ради се о управно-службеном листу, у коме су штампани закони и наредбе далматинске владе. Вид. Zlatko Vince, „Odnos Ante Kuzmanića prema Ljudevitu Gaju”, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest* III (1973), 73.

²² Ivan Mažuranić, Jakov Užarević, *Немачко-илрски slovar*, Agram 1842, 305; *Обџи аустријански градјански законик проглашен патентом од 29. Студеноса 1852 у кралјевинах Угарској, Хџрватској, Славонии, сџрбској Војводини и тамшском Банату* I, Већ 1853, passim; *List zakonah i dilopisah Vlade za Krunovinu Dalmaciju* I (1850), 17.

²³ Ова немачка именица средњег рода означавала имала је много значења. Углавном је означавала непокретну имовину, али је у немачким текстовима тај израз коришћен и за покретне ствари. Због ове термилошке збрке реч *Gut* тешко је прецизно превести на српски. Вид. J. C. Adelung II, 858–859.

коника) изразом „непокретно добро”. Овај израз преводилац је углавном (у преводима чланова 689, 974 и 991 Законика) користио и за немачку реч *Immobilien*. Међутим, у члану 692 српског превода Законика та реч преведена је са „непокретна ствар”. Израз „покретно добро” може се пронаћи у огласу Министарства унутрашњих дела Србије, објављеном у *Сербским народним новинама* од 13. марта 1841, којим се заинтересовани позивају на „лицитацију” за избор дунђера и шлосера потребних за изградњу моста у Ћуприји. Конструкцију „непокретно добро” можемо да видимо нпр. у члановима 1–3 *Уредбе за интџабулацију* (1839), у којима се објашњава шта је интџабулација и како се она врши. „Непокретна ствар” помиње се у *Новинама србским* од 21. октобра 1839, у извештају о пожару у предграђу Београда, који је избио 18. октобра. Ватрена стихија оштетила је, иначе, и Зубанову кућу.²⁴

Један од најважнијих института стварног права – својина (у немачком преводу Законика *Eigentum*, нпр. чл. 608, 731, 835, 942 Законика) У Зубановом „сочињенију” зове се „имаоство”. Зубан није једини који је ту реч користио за означавање својине. У члану 2 указа који је кнез Михаило Обреновић издао Министарству финансија 6. марта 1842, којим се регулише шта се сматра државним добрима, пише да држава, уколико неко добро које је купила својим новцем има у државини, али на њега нема тапију „...ништа од свога права имаоства на исто добро не губи”.²⁵

Немачку реч за сопственика – *Eigenthümer* (нпр. чл. 594, 777, 837, 919 Законика) Зубан је превео као „ималац”. Ту реч пронашли смо у извору старијем од оног у којем смо открили први помен „имаоства”. У питању је први део списка Јована Стејића *Забаве за разум и срце*, који је изашао 1828. На 111. страни тог дела пронаћи ћемо причицу *Бршљан и сељак*, у којој пише како је „ималац башче” хтео да ишчупа бршљан из свог врта који није хтео да расте увис, већ се пружао по земљи.²⁶

²⁴ С. D. Erhard, 3, 173, 205, 227, 321, Превод, т. 1, 39, 49, 56, 75; *Новине србске*, бр. 46, 21. X 1839, 361; *Зборник закона* I, 122; *Сербске народне новине*, бр. 20, 13. III 1841, 79.

²⁵ С. D. Erhard, 188, 223, 260, 301; Превод, т. 44, 55, 64, 70; *Зборник закона* II (1845), 178. Појам „имаоство” може се видети и у једном извору старијем од наведеног указа кнеза Михаила – *Ојадницима* (клетвницима), преводу петочине драме *Die Verleumder* немачког писца и либретисте Аугуста фон Коцебуеа (August Friedrich Ferdinand von Kotzebue, 1761–1819). Тај превод објављен је 1840, али пошто је он Зубаново дело, нисмо га узели као доказ да је реч „имаоство” била у широј употреби у доба о којем говоримо. Вид. *Ојадницима. Драма у пет чинова*, Будим 1840, 140; Вељко Купрешанин, „Репертоар прве позоришне сезоне у Београду: Театер на Ћумруку 1841–1842 године”, *Годишњак града Београда* II (1955), 229.

²⁶ С. D. Erhard, 185, 235, 261, 293; Превод, т. 43, 58, 64, 69; Јован Стејић, *Забаве за разум и срце*, I, Беч 1828, 111.

Једно од овлашћења које припада сопственику ствари – њена употреба, у немачком преводу Законика појављује се као *Mißbrauch*²⁷ (буквално „злоупотреба”, чл. 942). Зубан је преводи са „уживање”. Реч *Mißbrauch* на исти начин је преведена у српском преводу грчког *Усџројсџва судова и бележничке службе (Οργανισμος του δικαστηριου και σμβολαιογραφον, 1834)*, који је, према нашем мишљењу, морао настати после 25. априла 1837.²⁸

У немачком преводу Законика за државину је употребљен термин *Besitz* (чл. 14 Законика). Зубан је тај немачки појам превео на српски речју „притежање”. Именица се у том облику јавља у *Сербском народном лисџу* од 29. априла 1839, у српском преводу обраћања чувеног пољског правног историчара Вацлава Александра Мађејовског (Wacław Aleksander Maciejowski, 1792–1883) непознатом адресату од 22. априла 1839, у којем овај научник обавештава да је из штампе изашло његово дело које је у чланку названо *О сџоменицима џовесџнице, књижесџива, и законо-*

²⁷ У немачким преводима Законика које су сачинили Хајнрих Данијелс (Heinrich Gottfried Wilhelm Daniels, 1754–1827), заменик царског генералног покурора Касационог суда у Паризу, и редовни професор Више правне школе у Кобленцу Франц фон Ласо (Franz Georg Joseph von Lassaulx, 1781–1818) за употребу ствари појављује се термин *Nutznießung*. У оригиналу Законика у члану 942 налази се појам *usufruit* (употреба), тако да је Данијелсов и Ласоов превод исправнији. Вид. *Code de procédure civile*, Paris 1806, 213; Heinrich Gottfried Wilhelm Daniels, *Gesetzbuch über das rechtliche Verfahren in Civil-Sachen*, Cöln 1807, 228; Franz Georg Joseph von Lassaulx, *Gesetzbuch über das Verfahren im bürgerlichen Prozeß*, Koblenz 1808, 309.

²⁸ АСАНУБ 7966/18, *Посџуџакъ у судейским ноџарияџњыма дџлџима* (даље: *Усџројсџво*), регистар, под „У”. Став да је 25. април 1837. terminus post quem настанка српског превода *Усџројсџва судова и бележничке службе* заснивамо на податку да Јован Хаџић у својим сећањима на законодавни рад у Србији не помиње овај правни акт међу нацртима закона које су он и Василије Лазаревић тог дана примили од Зубана. Да је *Усџројсџво* том приликом било предато Хаџићу и Лазаревићу, аутор СГЗ због значаја и обима тог документа свакако не би пропустио да га помене. А. Ивић изнео је податак да је српска влада предала Василију Лазаревићу примерак „грчког бележничког рада” (*Усџројсџва*), али, нажалост, не наводи када је она то учинила. Извор из којег је Ивић добио податак о предаји *Усџројсџва* сасвим сигурно даје и одговор на питање који датум је terminus ante quem *Усџројсџва*, но потрага за тим извором и даље је у току. Полазећи од терминологије *Усџројсџва*, изнећемо претпоставку ко би могао да буде његов аутор. Пошто се и у *Усџројсџву* и у српском преводу Законика појављују врло необични преводи неких немачких термина *Rente* (рента) је преведена као „одсек”, *Urkunde* (исправа) као „доказателство”, *Bedingung* (услов) као „уговор”, *Hypothek* (хипотека) као „ипотека” итд.), лако је могуће да је преводилац *Усџројсџва* Зубан. Вид. С. D. Erhard, 7, 20, 173, 217; Алекса Ивић, „Израда законика за Кнежевину Србију”, *Архив за џравне и друшџвене науке*, година XI, књига III (XX), бр. 3, 193; Урош Станковић, „Први покушаји кодификације грађанског поступка у Србији (1829–1844)”, ЗРПФНС XLVI/2 (2012), 493; Превод, т. 2, 4, 39, 52; *Усџројсџво*, регистар под „В”, „Н” „Р”, „У”.

давштва Славена до 14^т ст^олеџија.²⁹ Говорећи о садржају свог дела, Мађејовски каже да оно између осталог садржи целину под називом „Која права пристоје притежатељу на даној му од владанија за притежање земљи”. Морамо да напоменемо да су се поред именице „притежање” за посед и државину користили и врло сличне и архаичније речи „притјажаније” и притјаженије”.³⁰

Стране у облигационом односу, које се у немачком преводу називају *Gläubiger* (поверилац, нпр. чл. 59, 378, 689, 804 Законика) и *Schuldner* (дужник, вид. нпр. чл. 59, 583, 785, 934 Законика), у Зубановом преводу срећу се под називима „зајмодавац” и „дужник”. Термин „зајмодавац” у значењу „поверилац” видели смо у делу *Историја светиа ои њочейка светиа до наши времена*, које је објављено 1816. Његов аутор, истакнути српски просветни радник Димитрије Исаиловић (1783–1853), није оставио никакву дилему у погледу значења речи „зајмодавац”, јер је објашњава латинским еквивалентом *кредитџор*.³¹ Коришћење назива „зајмодавац” за повериоца можда би се могла објаснити чињеницом да повериоци најчешће потражују новац, а он је као заменљива ствар најчешћи састојак уговора о зајму.

На израз „дужник” може се наићи у 62. броју *Новина србских*³² из 1816. У чланку из тог броја посвећеном раду енглеског парламента каже се да је то тело „издало ново дејаније”, којим су инсолвентним дужницима учињене олакшице у погледу плаћања дугова.³³ Реч „дужник”, иначе, била

²⁹ Дело се на пољском зове *Pamiętniki o dziejach piśmiennictwie i prawodawstwie Słowian* и објављено је 1839. Вид. Waclaw Aleksander Maciejowski, *Pamiętniki o dziejach piśmiennictwie i prawodawstwie Słowian*, Peterzburg–Lipsk 1839.

³⁰ *Сербски народни лисџ*, бр. 17, 29. IV 1839, 130; Тихомир Остојић, *Захарија Орфелин, живоџ и рад му*, Београд 1923, 24; Славко Гавриловић, „Инструкције митрополита Павла Ненадовића из 1765. за вођење послова у Сремској архидијезези”, *Зборник Маџице срџске за историју* (ЗИМС) 63-64 (2001), 177; Владан Гавриловић, *Десеџ џисама Саве Текелије из раздобља 1814-1840*, ЗИМС (2006), 177. Иначе, поменуте речи понекад су употребљаване и у значењу „својина”. Коришћење истих термина за својину и државину вероватно је последица недовољног разликовања та два института, за шта су тадашњи несређени својинскоправни односи на земљи у Србији и те како давали повода. Вид. *Зборник закона* I, 14; Радомир Д. Лукић, „Јован Ст. Поповић – професор природног права на Лицеју”, *Анали Правног факултетиа у Београду* V/1 (1957), 4; Бојана Миљковић Катић, *Пољопривреда Кнежевине Србије (1834–1867)*, Београд 2014, 50.

³¹ С. D. Erhard, 24, 122, 181, 212, 238, 244, 299; Превод, т. 4, 27, 42, 51, 59, 61, 70; Димитрије Исаиловић, *Историја џрџовине оиџ џочейка светиа до наши времена*, Будим 1816, 304.

³² Мисли се на лист који је у Бечу издавао познати новинар и будући секретар кнеза Милоша Димитрије Давидовић (1789–1838).

³³ У Доњем дому енглеског парламента 14. марта 1816. вођена је расправа о последицама примене *Закона о олакшању џоложаја инсолвентних дужника (Insolvent Debtors Act, 1813)*. Пошто је било различитих мишљења у погледу положаја инсолвентних

је тада на јужнословенском простору већ увелико у употреби: пронашли смо је у наслову главе XVIII и члановима 137–140 *Пољичкој сѣаиуиша*, закона који је важио за аутономну општину Пољице (налазила се у Далмацији, источно од Сплита). За део статута у којем се спомиње „дужник” сматра се да је настао између 1576. и 1605, тако да и овај помен те речи треба сместити између те две године.³⁴

Сагласност воља двеју страна која има за циљ да произведе одређено правно дејство у немачком преводу Законика се назива *Contract* (уговор, чл. 691 Законика). Зубан је тај појам превео са „уговор”. У том значењу реч смо пронашли у једном штампаном делу из 1802. Реч је о књизи знаменитог српског научника и писца Атанасија Стојковића (1773–1832) која се зове *Сербскиј секретар или руководство како сочињавајући различњејша њисма, Квије, Облиаџије, Конџрактије, Тесѣаменѣе, Реверсе, Конѣе и њр*. У првом пасусу поглавља „Контракти” тај појам објашњен је на следећи начин: „Ако два или више лиц каквово обвјазателства на себе торжественно тако узму, да једно другому нешто дати, сотворити или не сотворити (то јест: пропустити) обешћасе, а друго (лице) то обешћаније прими, то се между ова два лица ражда контракт или уговор”.³⁵

У тексту Законика среће се неколико врста уговора. Немачки термин *Pacht* (чл. 691 Законика), који је означавао закуп, Зубан преводи као „закуп”.³⁶ *Pachter* (закупац), чл. 3, 682, 820, 821 Законика) је код Зубана, „закупац”. Уговорну страну која се у савременом праву назива „закупадавац” Зубан је објаснио описно: „онај који је под закуп дао” (у немачком преводу *Verpachter*, чл. 821 Законика). У првом издању *Српској рјечника* Вука Караџића постоје одреднице „закупити”, „закупљивати” и „закупљивање”,

дужника у Енглеској, донета је одлука да се формира одбор који ће испитати ефекте трогодишње примене горе поменутог закона. Вид. Thomas Curson Hansard (Хенсард), *The Parliamentary Debates from the year 1803 to the present time XXXIII*, London 1816, col. 287–293.

³⁴ *Новине србске у Виенни*, бр. 62, 16. III 1816, 250; Matija Mesić, „Poljički statut”, *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku V* (1859), 275–276; Miroslav Pera, *Poljički statut*, Split 1988, 404, 533.

³⁵ Атанасије Стојковић, *Сербскиј секретар или руководство како сочињавајући различњејша њисма, Квије, Облиаџије, Конџрактије, Тесѣаменѣе, Реверсе, Конѣе и њр*., Будим 1802, 459.

³⁶ Ово је прикладно место да изнесемо једну смелу претпоставку о етимологији те речи. Она је, очигледно, сложеница префикса „-за” и корена „куп”. Исти корен појављује се у сложеницама које означавају варијетете уговора о купопродаји, као што су „прекуп” и „откуп”, што упућује на то да је и закуп схватан као посебна врста купопродаје. Префикс „-за” између осталог означава и за означавање делимичног извршења неке радње (као нпр. у глаголима „залечити”), тако да би „закуп” био делимична куповина. Аргумент у прилог томе била би чињеница да закупач стиче широка права на ствари datoј у закуп, тј. да од три овлашћења која има њен власник закупач нема само једно – да располаже стварју.

које су на немачки преведене са *pachten* (закупити, закупљивати), односно *das Pachten* (закупљивање), али одредница „закуп“ и „закупац“ нема. Њих нисмо приметили ни у једном извору штампаном на српском језику до 1844. У члановима 677–681 СГЗ појављује се „закуп“, а у члановима 684, 686, 687, 688 истог правног акта наићи ћемо на „закупац“.³⁷

Правни институт који се на немачком зове *Miethe* (коришћење ствари, чл. 691 Законика) у Зубановом преводу је „кирија“. Та реч, преузета из грчког језика, увелико је била део српског језичког фонда и имала исто значење које се појављује у Зубановом преводу. Да је тако, сведочи запис под редним бројем 549 у протоколу шабачког магистрата, који је радио за време Првог српског устанка. Тај запис датиран је на 15. април 1809. и у њему између осталог стоји да је Никола Чворић из Црниљева дао своју кућу „под кирију“ без знања њеног другог сувласника Јована Мосте. Онај који узима ствар у кирију (у немачком преводу *Miethmann*, чл. 3, 820), зове се „кирајџија“. Тај назив такође се налази у поменутом запису из деловодног протокола шабачког магистрата. Страна која даје неку ствар у кирију (у немачком преводу *Vermiether*, чл. 661, 821 Законика) назива се „онај који је под кирију дао“.³⁸

Члан 603 Законика између осталог садржи одредбу према којој се одузета ствар не сме „дати у наруч“. Реч „наруч“ стари је термин за послугу, који можемо да видимо у првом издању Вуковог *Рјечника*.³⁹

У Законнику се не помињу уговори о зајму и остави, али зато се могу пронаћи термини за уговорне стране у тим врстама уговора.

У тексту члана 693 може запазити израз „зајмодавац“ (*Darleher*). Превод тог израза на српски гласи „позајмач“. Најстарије штампано дело у којем смо нашли ту реч представља књига *Банке и банкери*, коју је написао познати српски економиста Алекса Спасић (1831–1920). Када говори о евентуалној изградњи железнице у Србији, Спасић износи мишљење да би у случају да би ако та изградња отпочне домаћим капиталом „многи ималци расположљивих капитала одрекли својим позајмачима своје зајме, па своје натраг добивене капитале уложили у ово предузеће...“⁴⁰

Оставопримца ћемо у немачком преводу Законика пронаћи као *Depositär*-а (чл. 905 Законика). Зубану није успело да пронађе именицу којом би изразио тај појам, па је то учинио дугом описном конструкцијом „онај коме је на аманет или на оставу дато“. Појам *Sequester* (онај коме је ствар о

³⁷ С. D. Erhard, 4, 212, 252, 253; Превод, т. 1, 51, 62; Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник*, Беч 1818, колона 198; СГЗ, 117–118.

³⁸ С. D. Erhard, 4, 202, 212, 253; Превод, т. 1, 48, 51, 62; *Пројокол и рејисџар Шабачкој мајстџрајџа* (приредно Радомир Ј. Поповић), Београд 2010, 93.

³⁹ С. D. Erhard, 187; Превод, т. 44; В. Стефановић Караџић, 157.

⁴⁰ С. D. Erhard, 213; Превод, т. 51.

којој се води парница поверена на чување док се не пресуди коме та ствар припада, чл. 688 Законика) преведен је као „аманетџија”. У Вуковом *Рјечнику*, на страни 7, можемо пронаћи одредницу „аманет”, где пише да је латинска реч за ту именицу *depositum* (остава). Пошто секвестар јесте једна врста оставе, Зубанов превод је смислен.⁴¹

Сродство се у Зубановом преводу рачуна у „степенима”, што је свакако буквалан превод немачког израза *Grad*, који се јавља у тексту с којег је превођено (чл. 35, 262, 378 Законика). Низ сродника који потичу један од другог или од заједничког претка, у немачком преводу означен именицом *Linie* (линија, нпр. чл. 268, 378, 413, 514 Законика), Зубан је превео као „лоза”. У Вуковом *Рјечнику* један од немачких превода те речи је *der Stamm*, чије је једно од значења било „ствари једне врсте које потичу из истог извора”. Из тога се може закључити да је Зубан садржински добро превео појам из немачког текста.⁴²

Немачке речи *Schwägern* и *Verschwägerte* (тазбински сродници, чл. 283, 411, 598 Законика) преведена је са „опријатељени”. Прво помињање овог трпног глаголског придева у значењу „тазбински сродници” нашли смо тек у једном тексту из 1896. Ради се о делу истакнутог српског политичког првака из Боке которске Лазара Томановића (1845–1932) *Пејтар Друји Пејировић-Њеџош као владалац*. На страни 173 ове Томановићеве књиге може да се прочита како су „...Црногорци и Приморци један народ...свођени и опријатељени међу се и окумљени”.⁴³

Реч *Vormund* (нпр. чл. 378, 748, 883, 910 Законика) из немачког превода Законика код Зубана је „тутор”, а *Vormundschaft* (чл. 126, 527 Законика) „туторство”. Немачки термин *Curator* (нпр. чл. 378, 379, 883 Законика) у српском преводу се појављује као „надзиратељ”, док је *Curatel* (чл. 126 Законика) преведено речју „надзирање”.⁴⁴

⁴¹ С. D. Erhard, 211, 287; Превод, т. 51, 67; В. Стефановић Караџић, 7.

⁴² С. D. Erhard, 14, 17, 89, 91, 95, 121, 133, 161; Превод, т. 2, 18, 19, 27, 30, 37; Ј. С. Adelung IV, 279; В. Стефановић Караџић, 572.

⁴³ С. D. Erhard, 95, 132, 186; Превод, т. 20, 30, 44; Лазар Томановић, *Пејтар Друји Пејировић-Њеџош као владалац*, Цетиње 1896, 173.

⁴⁴ С. D. Erhard, 45, 122, 166, 227, 279, 290; Превод, т. 6, 28, 38, 55, 66, 68. Садржинска разлика између појмова *Vormund* и *Curator* није била иста у свим законодавствима немачког говорног подручја. Према члану 188 ОАГЗ *Vormund* је требало, пре свега, да се стара о личности малолетника, али и да управља његовом имовином. *Curator* је, према одредби истог члана ОАГЗ, лице које се стара о вођењу послова онога који је неспособан да се стара о себи из неког другог разлога, а не малолетства. По пруском *Oйштем земаљском њраву (Allgemeines Landrecht, 1794)* *Vormund* је онај којег држава поставља ради свеобухватног старања о лицу неспособном да то само да чини, а *Curator* је онај који обавља само један део старања над таквим лицем. Вид. *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie*, Wien 1811, 32. *Register zum allgemeinen Landrecht für die preußischen Staaten.*, Berlin 1817, 62, 375.

Израз „тутор” у значењу онога који се стара о лицу неспособном да то ради само за себе проналазимо у Давидовићевим *Новинама српским* за 1818 (бр. 89 од 6. новембра). Тамо се налазе имена 50 највећих приложника *Привилеђоване аустријске народне банке (Privilegirte Oesterreichische National-Bank*, основана 1816), међу којима је и „граф (гроф, примедба У. С.) Валдштајн⁴⁵, као Каролин⁴⁶ тутор”. Именица „туторство” се у изворима које смо користили појављује 1842, у броју 5 *Србској народној листи* за ту годину. Тај појам помиње се у чланку *Народи и књазеви који су у Бечу ѿсѿодовали*. У похвали аустријског војводе Албрехта V (1404–1439), аутор тог чланка наводи да је успео да се ослободи „туторства” својих стрицева – Вилхелма Лепог (Wilhelm der Artige), Леополда Дебелог (Leopold der Dicke), Ернста Гвозденог (Ernst der Eiserne) и Фридриха Празне Торбе (Friedrich mit den Leeren Tasche).⁴⁷ „Надзиратељ” је већ постојао у српском језику пре него што је Зубан почео да преводи Законик. Занимљиво је да се та реч у извору у којем смо на њу наишли – *Новинама српским* од 13. априла 1835, употребљава као синоним за „тутор”. У рубрици посвећеној догађањима у Аустрији помиње се, између осталог, како је расипништво једног мађарског племића навело његовог брата да му одреди „надзиратеља или татора”.⁴⁸ То је доказ да та два појма нису била појмовно издиференцирана, што се наравно у овој фази изградње српске правне терминологије није ни могло очекивати.

Наслеђе се у немачком преводу означава именицом *Erbschaft* (чл. 904, 989, 996, 1002 Законика). У Зубановом тексту за тај појам употребљена је вишезначна реч „наследје”, која је у значењу „наслеђе” у том тренутку већ зашла у дубоку старост. Да је тако, сведочи нам чињеница да глава 33 *Закона градској* (српски превод византијског закона Прохирона, који чини део *Законоправила Свѿѿој Саве* из 1219) носи назив „О лишенима насле-

⁴⁵ Ради се о грофу Емануелу фон Валдштајну (Emanuel Johann Baptist Joseph Leodegar von Waldstein, 1773–1829).

⁴⁶ У питању је породица Карољи, један од најстаријих племићких родова у Мађарској, чији је изданак и први председник Републике Мађарске Михаљ Карољи (Károlyi Mihály, 1875–1955). Године 1813. преминула је Марија Елизабета (Maria Elisabeth), супруга грофа Јожефа Карољија (Károlyi József, 1768–1803), тако да су њихова деца остала сирочад. Пошто је Марија Елизабета Карољи долазила из породице Валдштајн, тутор деце покојног брачног пара био је, као сродник, гроф Емануел Валдштајн. Вид. Wolfgang Binal (Бинал), *Deutschsprachiges Theater in Budapest: von den Anfängen bis zum Brand des Theaters in der Wollgasse (1889)*, Wien, Köln, Graz 1972, 276.

⁴⁷ Албрехт V проглашен је за пунолетног одлуком цара Светог римског царства немачке народности Жигмунда Луксембуршког (1411–1437) од 13. октобра 1411. Вид. Constantin von Wurzbach (Вурцбах), *Biographisches Lexicon des Kaisrthums Oesterreich VI*, Wien 1860, 141,

⁴⁸ *Новине србске у Виѿни*, бр. 89 од 6. XI 1818, 699; *Новине србске*, бр. 15, 13. IV 1835, 116; *Србски наордни листи*, бр. 5 од 5. II 1842, 38.

ђа” (*О оймешеных оѡь наследїа*).⁴⁹ За онога који наслеђује (у немачком преводу *Erbe*, нпр. чл. 174, 839, 932, 993 Законика) Зубан користи израз „наследник”. У погледу старости те речи важи исто оно што је речено за „наследије”. Наиме, назив 38. главе *Закона ѡрадској* гласи „О томе када треба зајмодавци да туже наследнике умрлих” (*О ѡомь коїда ѡдодобаїеѡь заимодавцемь ѡѡїезаїи наследњики сконьчавишихь се*).⁵⁰

Изјава воље оставиоца којом он одлучује о судбини своје заоставштине (у немачком преводу *Testament*, нпр. чл. 581, 916, 920, 942 Законика) у српском преводу Законика јавља се као „тестамент”. И ова реч се у изворима на српском врло рано помиње – на почетку завештања извесног Медоја Никулина од 22. фебруара 1392. прочитаћемо запис према којем „...Медое синь Николинь... учини свои тесѡтаменть”.⁵¹

4. ПОЈМОВИ ГРАЂАНСКОГ ПРОЦЕСНОГ ПРАВА

Излагање о процесноправним терминима у Зубановом преводу почећемо појмовима за грађански поступак уопште и парничне стране. У српском преводу Законика изразом „парница” означавају се и грађански поступак као врста судског поступка (*Civilprocess*, чл. 250 Законика) и судски поступак (*Процев*, нпр. чл. 347, 397, 672, 846 Законика); и грађанска парница (*Rechtsstreit, Rechtsstreitigkeit, Streit, Streitigkeiten*, нпр. чл. 514, 666, 770, 944 Законика) и ствар која се изнесе пред суд (*Streitsache, Rechtsache, Sache*, чл. 324, 502).⁵² Податак да се једном речју означава толико много правних појмова довољно говори о неизграђености правног система и правног појмовног апарата у Србији Зубановог времена.

Први помен речи „парница” у значењу судског поступка нашли смо у привилегији Потиског диштрикта, издатој 1751, у чијем члану 6 се каже да ће дужност Господског стола (дистриктског суда) бити „...парнице грађданске между самими жителѡи диштриктуалними или доминиалними расправљати”.⁵³

⁴⁹ Та именица означавала је крајем XVIII и почетком XIX века и наслеђивање, али и потомство. Вид. Чедомилъ Мијатовић, *Десїоѡ Турађ Бранковић: Гоїодар Србима, Подунављу и Зейском приморју*, Београд 1907, 140; Радослав Перовић, *Грађа за иѡиорију ѡрвој срїској усїанка*, Београд 1954, 253.

⁵⁰ С. D. Erhard, 58, 115, 287, 298, 321, 323, 326 Превод, т. 9, 64, 67, 70, 75; Срђан Шаркић, „Појам тестаментa у римском, византијском и српском праву”, *Трећа југословенска конференција Визанїолога*, мај 2000, Београд–Крушевац 2002, 87–88.

⁵¹ С. D. Erhard, 292, 294, 301; Превод, т. 42, 69, 71; Александар Соловјев, *Одабрани сїоменици срїској ѡрава (од краја XII до краја XV века)*, Београд 1926, 177.

⁵² С. D. Erhard, 105, 112, 128, 158, 161, 203, 204, 234, 264, 303; Превод, т. 23, 25, 29, 36, 37, 49, 58, 65, 72.

⁵³ Славко Гавриловић, „Привилегија Потиског диштрикта из 1751. године”, *Зборник Маїице срїске за иѡиорију VII* (1973), 120.

Парнична страна означава се у Зубановом преводу као „страна” или „парничар” (у немачком преводу *streitenden Theile*, чл. 262 Законика, *Part-heu*, нпр. чл. 324 и 981 Законика и *Seite*, чл. 607 Законика). Најстарији штампани извор у којем смо видели „парничара” представља прво издање Вуковог *Рјечника*.⁵⁴

Захтев који се подноси суду ради решавања грађанскоправног спора, у немачком преводу назван *Klage* (тужба, нпр. чл. 1, 247, 528, 794 Законика) Зубан је превео речју „тужба”. Њу смо у том значењу пронашли у члану 2 *Урежденија Совјета народња за Суд вароши ваљевске и њоја нахији*, од 1. јануара 1809, којим је прописано: „...свака тужба тужитеља да се у канцеларији (ваљевског магистрата, примедба У. С.) саслушава...”⁵⁵ Према томе, овај термин је Зубану у тренутку превођења Законика морао бити познат.

Име за странку која подноси тужбу код Зубана је „тужитељ” (у немачком преводу *Kläger*, чл. 154, 246, 358, 485 Законика) док у погледу називања странке против које је тужба поднета (у немачком преводу *Beklagte*, нпр. чл. 2, 224, 524, 893 Законика), преводилац на српски није доследан – на неким местима назвао ју је „обтужени” (нпр. чл. 193, 218, 337 Превода, а на неким „обтуженик” (чл. 3, 179 Превода). „Тужитељ” се појављује у четвртом члану привилегије Потиског диштрикта, но не може се разлучити да ли та реч у Привилегији означава тужиоца у грађанском или у кривичном поступку.⁵⁶ Реч „обтужени” у значењу туженог у парници пронашли смо у члану 9 *Урежденија суда за Шабац и Шабачку нахију* од 12. јануара 1811, где се може прочитати да је писар суда дужан „...давучији (тужиоцу, примедба У. С.) и обтуженому писмено пресудженија дати...”⁵⁷

⁵⁴ С. D. Erhard, 89, 105, 187, 317; Превод, т. 18, 23, 44, 75; В. Стефановић Караџић, 544.

⁵⁵ У једном хрватском тексту верског карактера из 1734. наишли смо на реч „tusba” и конструкцију „krivichnemi tusbami”, које означавају кривичну пријаву. Вид. Stephanus Zagrabienensis (Заграбијенсис), *Pabulum spiritual ovium christianarum, seu conciones super dominicas pentecostes V, Zagrabiae 1734*, 38.

⁵⁶ Тај део текста Привилегије гласи: „...зато свакоје короналног диштрикта или доминијума мјесто от три пристојне персоне или лица бирова да изберет от национа расцијанског...који општаја дјела отправлати и малија вешти расудити и тужитељем правичу чинити долженствовати будут”. Вид. С. Гавриловић (1973), 120.

⁵⁷ С. D. Erhard, 4, 52, 76, 84, 118, 154, 165, 284; Превод, т. 1, 8, 10, 11, 14, 17, 23, 26, 35, 37, 66; Владимир Стојанчевић, *Србија у време Првој српској усџанка: 1804–1813*, Лесковац 1980, 155. Морамо да напоменемо да смо израз „обтужени” у значењу окривљеног у кривичном поступку пронашли већ у меморијалу карловачког митрополита Павла Ненадовића (1749–1768) аустријској царици Марији Терезији (1740–1780), у којем се поглавар српске цркве жали на прогон православца који спроводе мађарска власт и католички клер. Д. Р., „Меморијал митрополита Павла Ненадовића од 24. Маја 1750”, *Српски сион XIV/14* (1904), 401.

Тужени је, према Законику, морао да ангажује заступника *ad litem* ради заступања у парници (чл. 73 Законика). У немачком преводу Законика заступник *ad litem* зове се *Sachwalter* или *Anwald* (адвокат, нпр. чл. 49, 132, 149, 536). У Зубановом преводу за њега се појављују чак три имена – „заменаца” (чл. 49 Превода), „заменаца” (чл. 132 и 149 Превода) и „пуномоћник” (чл. 536 Превода).⁵⁸ Прва два, врло интересантна израза нисмо успели да пронађемо ни у млађим ни у старијим изворима од превода. Врло је вероватно да су они Зубанова креација, и то врло смислена, јер су заступници *ad litem* према Законику наступали у парници уместо странака.

Појам интервенције у парници (у немачком преводу *Intervention*, чл. 49, 341, 466 Законика) Зубан је у свом тексту преводио на различите начине. Када је први пут у тексту помиње, за њу користи назив „умешано јемство” (чл. 49 Превода), али на осталим местима је зове „посредство” (наслов другог раздела петнаесте главе другог натписа у првој књизи Превода, као и његови чл. 341, 466). Ни појам умешача у парницу (у немачком преводу *Intervenient*, чл. 166, 183, 339, 536 Законика) није доследно преводен. Зубан се трипут определио за реч „посредственик” (чл. 166, 339, 536 Превода), а једном за конструкцију „умешани јемац” (чл. 183 Превода).⁵⁹

Јасно је да појмови „посредство” и „посредственик” по смислу ни изблиза не одговарају суштини појмова интервенције и умешача. Стога се може поставити питање откуд то да је Зубан баш њима превео немачке изразе који означавају интервенцију и умешача. Зубанов превод једини је текст на српском у којем смо пронашли такве преводе, али у хрватском преводу чланова 61 *Опшћеј меничној њослужба за аустријске наследне државе (Allgemeine Wechselordnung für die k.k. österreichischen Staaten, 1850) Intervenient* је преведен као „posrednik”.⁶⁰ На основу тога можемо да претпоставимо да се такав превод *Intervenient*-а одраније користио и да је Зубан знао за њега.

Лице које у доказном поступку износи своја чулна опажања везана за предмет спора у Зубановом тексту се назива „сведок” (у немачком преводу *Zeuge*, нпр. чл. 264, 408, 782, 977 Законика). У питању је врло стара реч, употребљавана у српском језику још од средњег века, у шта се можемо уверити ако погледамо текст повеље босанског бана Стјепана II Котроманића (1322–1353) о решавању спорова између својих поданика и Дубров-

⁵⁸ С. D. Erhard, 20, 46, 51, 169; Превод, т. 4, 7, 8, 38.

⁵⁹ С. D. Erhard, 20, 56, 61, 110, 139, 148, 169; Превод, т. 4, 9, 10, 24, 33, 39. Зубан је додатно појачао терминолошку конфузију тине што је и реч „јемац” (*Gewährsmann*, нпр. чл. 32, 175–178 Законика) превео као „умешани јемац”. Вид. С. D. Erhard, 13, 59, 60; Превод, т. 9 и 10.

⁶⁰ *Sveobći dърžavo-zakonski i vladni list za cesarevinu austriјsku I*, Већ 1850, 602, 603.

чана из 1332.⁶¹ Онога који својим стручним знањем помаже суду у расветљавању околности за које је потребно познавање чињеница везаних за одређену струку Зубан је у свом преводу назвао „вештак” (нпр. чл. 42, 302, 316, 969 Законика). У овом значењу ту реч нисмо успели да пронађемо у изворима старијим од Зубановог превода. Нашли смо је у нешто млађем тексту – СГЗ-у, чији члан 105 каже да разведена жена или распуштеница неће моћи да се преуда ако је трудна, осим „ако по сведочби вештака на Суду докаже, да трудна није...”⁶²

Врста пресуде којом се одлучује о само неким чињеницима у спору, међупресуда, у Преводу је добила име „разборна пресуда” (у немачком преводу зове се *Interlocut*, чл. 451, 457 Законика).⁶³ Ту конструкцију у изворима нисмо успели да пронађемо, нити за њу можемо да понудимо објашњење. Придеви „разборан”, „разборит” и у време Зубановог рада на Преводу значили су „разуман”, „мудар”, „паметан”, а не видимо како је преводилац успео да направи овакву везу између разумности и међупресуде.

Назив за пресуду која се доноси ако се тужени не појави на саслушању странака у немачком преводу је *Contumacialurthel* (чл. 150, 152, 164 Законика).⁶⁴ Зубан, барем према ономе што казују извори које смо консултовали, није имао одакле да преузме термин за тај институт. У његовом преводу ова врста пресуде названа је „пресуда по изостанку”, што говори да је преводилац добро разумео разлог због којег се доноси ова пресуда. Предлог „по” овде се, без сумње, појављује у значењу „после”, тако да је „пресуда по изостанку” пресуда донета после изостанка.

Коначну пресуду – пресуду којом се дефинитивно одлучује о предмету спора (у немачком преводу *Endurthel*, нпр. чл. 50, 59, 451, 457, 514 Законика) Зубан је превео тројако: 1) „последња одредна пресуда” (чл. 50 Превода); 2) „последња пресуда” (чл. 59 Превода) и 3) „одредна пресуда” (чл. 451, 457, 514 Превода). Трећи израз је неумњиво најбољи, јер се коначном пресудом одређује исход грађанскоправног спора. Иначе, тај термин за коначну пресуду среће се у члану 9 *Привременој устројенија и круја дејателношти иримиријелних судовоа* (1839), који предвиђа да ће примирителни суд послати парничне стране окружном суду „ради одредне пресуде” ако не успе да их поравна.⁶⁵

⁶¹ С. D. Erhard, 90, 132, 237, 316; Превод, т. 18, 30, 59, 74; Раде Поповић, „Повеља бана Стјепана II Котроманића о решавању спорова између Босне и Дубровника”, *Сџари српски архив VI* (2007), 38. Библиографске податке овог рада добили смо од проф. др Срђана Шаркића, којем се овом приликом захваљујемо.

⁶² С. D. Erhard, 17, 100, 103, 313; Превод, т. 3, 21, 22, 73; СГЗ, 20.

⁶³ С. D. Erhard, 145, 149; Превод, т. 32.

⁶⁴ С. D. Erhard, 51, 52, 56; Превод, т. 8.

⁶⁵ С. D. Erhard, 21, 24, 144, 147, 161; Превод, т. 4, 32, 37; *Зборник закона I*, 238.

У Законнику се на много места среће правно средство којим се истиче околност која спречава остварење нечијег субјективног права – приговор (у немачком преводу *Einrede*, нпр. чл. 174, 186, 187, 282 Законика). Зубан га је превео са „изговор”. Та реч била је пре настанка Зубановог превода позната у значењу одбране од оптужбе у кривичном поступку⁶⁶, али нисмо успели да пронађемо извор у којем означава приговор.

Појам „жалба”, присутан је на многим местима у Законнику (у немачком преводу *Appellation*, нпр. чл. 391, 669, 726, 809). Зубан је за њега користио туђицу „апелација”. Помен ове стране речи може се пронаћи у делу познатог српског писца Јоакима Вујића (1742–1847) *Пућешесџвије њо Србији*, које је штампано 1828. Вујић је у овом свом путопису забележио да се „процесије” (парничари) које нису задовољне пресудом Народног суда и због тога „апелацију поставе” шаљу кнезу Милошу да им пресуди спор.⁶⁷

Принудно извршење пресуде (у немачком преводу *Hilfsvollstreckung*, нпр. чл. 135, 551, 636, 726 Законика) у Зубановом преводу сретће се под називом „помоћ у извршењу”.⁶⁸ Тај термин нисмо лоцирали ни у једном другом извору. Врло је лако могуће да га је Зубан сам сковао. Ако јесте, онда је у том послу био само делимично успешан. Одабир речи за термин „помоћ у извршењу” показује да је аутор Превода схватио суштину тог института, али је направио недоречену конструкцију из које се не види ко помаже да се пресуда изврши и у чему се та помоћ састоји.

За пресуду која се може принудно извршити немачки преводилац користи придев *vollstreckbar* (извршна, нпр. чл. 276, 450, 546, 848 Законика). У Зубановом преводу то својство пресуде није изражено придевом, већ описним конструкцијама „ваља да се изврши” (чл. 276, 450 и 546) и „има силу своју за извршење” (чл. 848).⁶⁹ Те термине извори не спомињу. Према томе, њихов творац је врло вероватно сам Зубан. Пошто се одредбе у којима се јавља први термин јављају раније, могуће је да је Зубан на почетку рада на превођењу није имао идеју како појмовно да изрази извршност, а да му је касније то пало на памет. Други израз, колико год рогобатан био, суштински је много исправнији од првог. Из контекста у првом изразу види се да глагол „ваља” овде значи „треба”, а суштина извршности није у томе да пресуда треба да се изврши, него да може принудно да се изврши.

⁶⁶ Петар Вировац, *Перви основи мађарској главокривној ѡрава*, Будим 1831, 94. У изводу једног грађанског предмета вођеног пред пожаревачким окружним судом, датираном на 18. јул 1841, реч „изговор” значи одговор на тужбу. Вид. Стеван Максимовић, *Суђења у ѡжаревачком мајисѡрају 1827–1844*, Пожаревац 1973, 80.

⁶⁷ Јоаким Вујић, *Пућешесџвије ѡ Србији*, Будим 1828, 365. Глагол „апелирати” можемо видети у Давидовићевим *Новинама србским* за 1816. *Новине србске у Виенни*, бр. 122 од 3. V 1816, 488.

⁶⁸ С. D. Erhard, 47, 173, 195, 222; Превод, т. 7, 40, 46, 54.

⁶⁹ С. D. Erhard, 94, 144, 172, 264; Превод, т. 20, 32, 39, 65.

5. ЗАКЉУЧАК

Приликом навођења термина за неке правне институте Зубан је често био недоследан. За један те исти термин употребљавао је час један, час други термин. То можда указује да је преводио одвећ на брзину и да текст није редиговао.

Грађу за свој превод Зубан је проналазио или у правним терминима који су већ постојали или ју је стварао сам. Тада већ постојеће речи искористио је у већој мери за терминологију грађанског материјалног права, док је појмовни апарат грађанског процесног права често био принуђен сам да гради. То је и разумљиво, јер је у време када он преводи Законик постоји више речи за грађанскоправне институте него за појмове судског поступка. Живот народа вазда је испуњен свакојаким грађанскоправним односима, па стога не чуди што су појмови за њих брзо настајали. Насупрот томе, изградња процесне терминологије није могућа без постојања судова. Када је Зубан преводио Законик, организација судства у Србији није далеко одмакла, па самим тим ни термина из области судског поступка није могло бити много.

Из садржине Зубанових кованица закључује се да он није преводио немачке термине механички, већ садржински, трудећи се да докучи њихов смисао и нађе им одговарајућег српског парњака. У томе је понекад успевао, али су ти успеси били узалудни; ниједна од његових кованица данас није део српске правне терминологије.

Uroš N. Stanković, Assistant
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
U.Stankovic@pf.uns.ac.rs

Serbian Translation of French Code of Civil Procedure from 1837

Part two: legal terminology of the Translation

Abstract: *The article deals with legal terms appearing in Serbian translation of French Code of Civil Procedure (Code de procédure civile, 1806) authored by Serbian writer and politician Lazar Zuban (1795–1850). The author made an attempt to determine whether the terms used by Zuban had existed in historical sources previous to the translator's work. If so, it would mean that Zuban was using already existing technical terms. In cases in which he failed to find certain legal term in texts older than Zuban's work, the author tried to establish if the unfound term had been the translator's invention.*

As to the terms of civil law, Zuban mostly took over words already present in Serbian vocabulary at the time. This fact is easily explainable: family, property, contracts, torts, inheritance are very present in people's everyday life, which brought about terminology of civil law to be relatively developed. On the contrary, terms belonging to the civil procedure were scarce because judiciary and court procedure in the time of Zuban's work were still being on rudimentary level. That is the reason why the translator had to forge his own legal terms. Zuban did not translate German legal terms (the translator used German translation of a Code as protograph) mechanically; he was making effort to fathom the meaning of a word in question and find its adequate Serbian equivalent. In some cases that effort was fruitful. Nevertheless, in a long term Zuban's labor was in vain, as none of his forged words survived in Serbian legal terminology.

Key words: *Lazar Zuban, legal terminology, the drafting of first laws in Serbia, codification of civil procedure, Code of Civil Procedure (Code de procédure civile).*

Датум пријема рада: 07.01.2016.